

of preschool age are revealed. Solving the problems of valeological education, in particular, the formation of children's healthy lifestyle limits the scope of preschool teacher's professional competence and specifies it.

Professional and valeological competence is an integral part of the teacher's general professional competence, which specifies his theoretical and practical training to solving problems of forming pre-schoolers' healthy lifestyle. The pedagogical conditions for the formation of the teacher's professional and valeological competence are given.

Key words: health, healthy lifestyle, professional competence, teacher's professional and valeological competence, preschool teacher.

УДК 378.091.12:82-053.2

DOI: 10.32626/2309-9763.2018–25.–2.142-147

Галина Ватаманюк
Halyna Vatamaniuk

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИГОЮ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF WORK WITH A CHILDREN BOOK IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF IVAN OHIENKO

У статті висвітлено науково-методичні аспекти роботи з дитячою книгою у початковій школі крізь призму педагогічних поглядів Івана Огієнка; названо методичні праці, які стосуються дитячого читання; розкрито сутність окремих із них; виявлено можливості їх використання у практиці дошкільної освіти.

Ключові слова: Іван Огієнко, педагогічна спадщина, духовна культура, рідна мова, дитяча книга, художнє слово, методичний доробок.

Початок ХХІ століття ознаменувався утвердженням державного суверенітету України, відродженням культури українського народу, освіти і духовності. З погляду на минуле, з'явилася можливість об'єктивно оцінити і переосмислити науково-педагогічні надбання багатьох учених, мислителів, педагогів, серед яких особливе місце займає педагогічна спадщина Івана Огієнка, центральна ідея якої – духовна культура українців, їх національна свідомість.

Важливим засобом у формуванні духовно багатой особистості, громадянина високої культури з широким кругозором, творчими здібностями і високими моральними якостями завжди була і є дитяча книга, художнє слово. Огієнко вбачав сутність слова у різних аспектах і площинах духовності: слово як буттєвість суцього; слово як елемент матеріалізації свідомості; слово як культурний чинник; слово як образ; слово як символ; слово як синонім творчого доробку особистості. Він стверджував про переконуючу силу слова у виховному процесі, яка сприяє самооволодінню внутрішніми процесами, становленню та розвитку свідомої і відповідальної особистості. [5, с 10-12]. Робота над ідейно-естетичним багатством слова допоможе всім, хто займається навчанням і вихованням підростаючих поколінь, сформувати в дітей знання, уміння і навички літературознавчого, естетичного й етичного характеру, забезпечити засвоєння вікових цінностей і підготує до самостійної зустрічі з мистецтвом слова як у сфері освіти, так і поза її межами. Під впливом літературного твору розвивається емоційна й інтелектуальна чутливість, формуються громадянські, ідейно-моральні позиції і погляди, естетичні смаки, переконання і потреби, прагнення до наслідування високого ідеалу. Тому

звернення до науково-методичних напрацювань Івана Огієнка щодо роботи з дитячою книгою є актуальним для сучасної освіти, зокрема її дошкільної і початкової ланок.

На часі наукова спадщина Івана Огієнка досліджується у різних напрямках: науково-педагогічний (А. Алексюк, Н. Ничкало, В. Майборода, А. Марушкевич, Г. Сагач, М. Левківський, Б. Кобзар, С. Болтівець, Г. Опанасюк, Л. Ляхоцька, Т. Роняк та інші); джерелознавчий та бібліографічний (В. Ляхоцький, О. Музичук, С. Гальченко, З. Тіменик); видавничий і редакторський (Т. Ківшар, Ф. Погребенник, М. Тимошик); богословський (А. Колодний, З. Тіменик, Л. Філіпович); мовознавчий (А. Бурячок, Г. Стрельчук, Л. Бондарчук); літературознавчий (О. Мишанич, Є. Сохацька, В. Мацько); втілення національної ідеї (М. Жулинський, А. Качкан, І. Тюрменко). Громадська, духовна, просвітницька діяльність відомого вченого-мовознавця та історика української культури, в період перебуванням його на посаді першого ректора Кам'янець-Подільського університету Івана Огієнка, представлена у працях науковців – членів центру огієнкознавства – Л. Баженова, Н. Гудими, О. Завальнюка, С. Копилова, Р. Монастирської, І. Кучинської та ін. (центр функціонує при Кам'янець-Подільському національному університеті Імені Івана Огієнка).

Різноманітні аспекти роботи з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти і початковій школі висвітлено в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених та практиків Г. Беленької, А. Богуш, Н. Ветлугіної, Л. Виготського, Н. Виноградової, Н. Гавриш, Л. Гурович, Д. Ельконіна, О. Запорожця, Н. Карпинської, О. Кононко, О. Монке, О. Нікіфорової, А. Просенюк, С. Русової, В. Сухомлинського, І. Товкач, Є. Тихеєвої, О. Ушакової, К. Ушинського, Є. Фльоріної та ін. Однак, проблема використання педагогічної спадщини Івана Огієнка в цьому напрямі висвітлена недостатньо.

Мета статті – висвітлити основні методичні положення роботи з дитячою книгою в початковій школі крізь призму педагогічних поглядів Івана Огієнка, виявити можливості використання їх у практиці закладів дошкільної освіти, розкрити сутність окремих із них.

Любов до книги як носія людської свідомості, джерела знань і національного відродження, український вчений, митрополит, політичний, громадський і церковний діяч, мовознавець, історик педагог, дійсний член Наукового Товариства імені Тараса Шевченка Іван Огієнко проніс крізь усе життя. На його думку, духовне відродження українського народу неможливо уявити без животворного впливу рідної літератури на формування основ національної самосвідомості, адже література – один із активних чинників суспільного виховання, що передбачає передусім виховання моральності, загальнолюдської культури, інтелігентності. “Мова, релігія, обряди, епос, народні пісні, мудрість попередніх віків, передання, казки, повір'я, – усе це склало людину, у нас – українця. Це її рідна стихія, її рідна кров” [6, с. 14].

Проблеми освіченості підростаючих поколінь, вироблення в них потягу до книги й формування навичок читацької самостійності завжди турбували І. Огієнка. Вчений був прекрасним методистом-практиком, який постійно намагався допомогти вчителю та учню знайти спільну мову у спілкуванні з книгою – найважливішим надбанням людства. Серед перших його методичних праць, які стосувалися дитячого читання – “Пособие для домашнього и класного чтения”, “Тетрадь для литературного разбора и записывания прочитанных книг” (Київ, 1914), “Тетрадь для списывания и разбора стихотворений и басен” (Київ, 1915), “Тетрадь для записывания прочитанных книг” (Київ, 1916). У цих працях описано “правила виразного читання”, подано рекомендації до самостійної роботи з книгою, аналізу художніх творів, поради до підготовки уроків та виховних заходів. За формою, – це прототип перших в Україні зошитів з друкованою основою, де вміщено запитання й завдання різного рівня складності, завдяки яким можна здійснювати диференційований підхід до навчання. У праці “Бог і світ. Читанка для молоді недільних шкіл та родин. Ч.1.” автор порушує проблеми морального життя у світі, звертається до молоді з проханням перечитати, запам'ятати і зрозуміти норми загальнолюдських цінностей – совість, любов до праці, пошана до старших, відданість Батьківщині.

Ставлення автора до книги як до одного з найцінніших надбань людства, чітко простежується у “Правилах для читачів”, які подано у першому зошиті. Мета означених правил – прищепити школярам любов до читання, виробити навички самостійного користування книжкою. Розглянемо їх.

1. Читання книг навчає нас уму-розуму, замінюючи нам життєвий досвід; окрім цього, воно завжди дає нам високу естетичну насолоду. Тому, читаючи книги, ніколи не поспішайте: нехай навчання буде серйозніше, а насолода глибша.

2. Не можна судити про те, чого не знаєш, тому ніколи не називайте книгу нудною, якщо ви не прочитали її до кінця.

3. Коли ви захоплені книгою, коли вона володіє вами цілковито, намагайтеся бути по можливості уважними, бо це найвищий момент у читанні, і ні в якому разі не поспішайте, не “ковтайте книги”; читання поспіхом, коли враження змінюються одне одним, притупляє почуття, і ви не отримуєте від книги всього, що вона вам могла дати.

4. При читанні жодного слова з книги не повинно бути пропущено. Особливо шкідливо робити пропуск, “ковзати по книзі” у найцікавіших місцях.

5. Не намагайтеся передчасно дізнатися про розв’язку книги: від цього увага слабне, інтерес до книги зникає, – обідати не починають із десерту.

6. Зміст книги – це священна власність того, хто її написав; дуже часто письменник створює книгу з великими зусиллями. Тому завжди знайте та твердо пам’ятайте ім’я автора, який написав книгу, інакше читання ваше схоже на крадіжку.

7. Читання – це праця, корисна та приємна. До всякої ж праці звичка набувається лише постійними вправами. Тому читайте завжди і всюди, де тільки є для цього можливість, – тоді читання стане вашою звичкою, а вона є ознакою висококультурної людини.

8. При читанні жодне слово, жодне речення не повинні залишатися незрозумілими. Тому завжди звертайтеся до словника чи до вчителя за поясненням всього, чого не розумієте. Тільки тоді читання буде навчанням.

9. Не розтягуйте без потреби читання однієї книги на довгий час: від такого читання ви не охопите змісту в цілому й естетичної насолоди отримаєте мало.

10. Читати лежачи дуже шкідливо для очей, та й увага при такому читанні завжди слабне.

11. Не слиньте пальців, коли листаєте книгу: до вас її могла читати хвора людина, і ви можете заразитися.

12. Книга є найвищим скарбом культурного життя людини; тому бережіть її свято і не доторкайтесь до неї брудними руками” [2, с. 57].

Актуальність означених правил є безперечною для становлення дитини-читця. Використання їх у дошкільній практиці потребує втручання дорослого (ознайомити з правилами, пояснити, продемонструвати, довести, переконати), який подає дитині інформацію поступово, невимушено, опосередковано чи безпосередньо залежно від ситуації, мети і змісту роботи, виду діяльності, закріплює її у поведженні з книгою.

У зошиті “Тетрадь для літературного розбору и записування прочитаних книг” подано короткі біографічні відомості про письменників, твори яких вивчалися за програмою, запитання для аналізу творів. Працюючи з таким зошитом, учні вчать аналізувати художній твір за поданою схемою, що складається із 27 запитань, які можна об’єднати в три блоки: а) бібліографічний аналіз (відомості про автора твору, літературний жанр, дані про книгу...); б) аналіз змісту й системи образів (“Хто з дійових осіб мені найбільше сподобався й чому?”, “На кого з героїв я хотів би бути схожим?”, “Яке враження справив твір?” тощо); в) аналіз мови твору (учні виписували найкращі описи пейзажів, характеристик героїв; заповнювали спеціальний словничок, що мав три рубрики: перша – вислови, що найбільше сподобалися; друга – слова, які потребували уточнення наголосу; третя – слова, що потребували роз’яснення за допомогою педагога або тлумачного словника). Як бачимо, автор надавав великого значення розвитку самостійності мислення учнів, стимулюванню їх емоційних й інтелектуальних проявів. Робота

із зошитами, розробленими І. Огієнком, сприяла засвоєнню учнями необхідних знань про авторів виучуваних творів, формуванню вмінь аналізувати твір, висловлювати свої думки про прочитане, збагаченню лексичного багажу, вихованню культури мовлення. Варто зазначити, що І. Огієнко не був категоричним у своїх педагогічних поглядах: він рекомендував учителям творчо підходити до проблем формування навичок читацької самостійності, використовувати найбільш ефективні методи та прийоми навчання, перевірені власною практикою.

Упродовж чотирьох років (січень 1934 – березень 1937 року) в 39 випусках часопису “Рідна мова” І. Огієнко надрукував ще один посібник для школярів: “Рідне слово. Початкова граматики української літературної мови (для першого року навчання й самоуків)”. У передмові автор зазначав: “Пильнував дати таку книжку, щоб вона була більше до читання та на практичні вправи для вивчення рідної мови...”. Добираючи дидактичний матеріал до своїх посібників, І. Огієнко знайомив дітей з іменами класиків української літератури І. Котляревського, І. Франка, О. Маковея, М. Смотрицького, П. Куліша та інших; наводив зразки кращих поетичних творів Т. Шевченка, Л. Глібова, О. Олеса, сприяючи естетичному засвоєнню школярами українського слова [4, с. 3-8]. Рідна мова, в розумінні педагога і вченого, – серце народу, наріжний камінь його існування як нації, основа духовного розвитку суспільства, його самосвідомості, історичної пам’яті, культури. Закликаючи громадськість берегти українську мову, І. Огієнко вважав, що найпершими учнями його “Рідної мови” мають стати ті, в чиїх руках майбутнє, – діти [3, с. 239]. Саме їм він присвятив значну частину своїх праць, розрахованих на організацію дитячої самоосвіти вдома, у школі, в гуртках. Набутий за роки роботи в освітніх закладах досвід став підґрунтям для написання і таких книг як “Рідне писання”, “Рідне слово” “Українська граматики”. Працюючи з дітьми за цими книгами, вчитель міг розраховувати на успішне засвоєння ними матеріалу, оскільки завдання в них різноманітні, цікаві, з важливим пізнавально-виховним змістом.

Загалом до початку ХХ століття зусиллями вчених, педагогів, письменників, громадських діячів, серед яких і І. Огієнко, було розроблено основні теоретичні засади духовного розвитку школярів засобами художньої літератури, які коротко можна викласти так: читання й аналіз високохудожніх творів, у яких відображаються актуальні проблеми сучасності й виражається світоглядна позиція автора, є активним чинником духовного розвитку школярів; рівень ідейно-естетичного аналізу художніх творів значною мірою впливає на розвиток читацької активності учнів; домашнє читання молодших школярів потребує керівництва з боку дорослих; стихійне читання має негативний вплив на дитину; поєднання пізнавальної й естетичної функцій художньої літератури спроможне зробити читання не лише засобом пізнання навколишньої дійсності, розвитку самостійного мислення, а й формування високих естетичних ідеалів, активної життєвої позиції; особливої уваги потребує відбір для читання лише досконалих в ідейно-художньому плані творів, які здатні здійснювати позитивний вплив на особистість школяра-читача; сучасна вітчизняна педагогічна наука перебуває в постійному пошуку інноваційних технологій, систем навчання, досліджує спадщину наших видатних просвітителів.

Літературна освіта дітей, на думку І. Огієнка, здійснюється і під час свят, фольклорно-календарних традицій, звичаїв українців. У процесі підготовки до них та під час їх проведення діти засвоюють різні форми фольклорних жанрів, пізнають красу рідного слова й мелодійність рідної мови. Лексичний багаж збагачується епітетами, порівняннями, образними виразами, штампами українського мовленнєвого етикету. У них пробуджуються, поглиблюються і закріплюються найкращі якості особистості: творче ставлення до дійсності, кмітливість, працьовитість, ініціативність, діловитість, формуються національні почуття.

Методика ознайомлення дітей із художнім словом, формування читацьких навичок школярів, запропонована І. Огієнком, відзначається багатогранністю, цікавим змістом. Її творче застосування можливе і в практиці дошкільної освіти, зокрема у роботі з дітьми старшого дошкільного. Елементарний аналіз дитячої книги за схемою І. Огієнка збагатить досвід дошкільників бібліографічними, літературознавчими, художньо-мовленнєвими знаннями та вміннями.

Усвідомлюючи роль книги в рідномовній просвіті підростаючих поколінь, і брак друкованих видань українською мовою, як в духовенстві так і в освіті, І. Огієнко у 1935 році здійснює безкоштовне поширення часопису “Рідна мова” на Галичині для настоятелів святих храмів та для дитячих садків. У кількох випусках друкувався текст оголошення: “Просимо дитячі садки, що не мають коштів на купівлю “Рідного слова”, листовно зголоситися до нашої адміністрації за безплатними примірниками”. У друкарні отців василіан було видруковано на замовлення часопису яскраву, у дві фарби, настінну таблицю “Шануймо рідну мову! Десять мовних заповідей свідомого громадянина”. Її також було розіслано передплатникам з проханням вивісити на людних місцях – у школах, читальнях, освітніх установах.

І. Огієнко – знавець і організатор бібліотечної справи. Розуміючи, що освіта народу без книги веде до духовної занедбаності, він багато уваги приділяв створенню бібліотек у тих закладах, де працював. Як почесний куратор вищого початкового училища в Брусиліві в грудні 1915 року комплектом книг заклав у ньому бібліотеку, яку потім не раз поповнював власним коштом. Як член Українського наукового товариства в Києві брав участь у комплектуванні його книгозбірні, а також міської публічної, університетської та просвітянської бібліотек. Як учений і педагог сформував особисту бібліотеку й постійно поповнював її фаховою літературою, уважно слідуючи за бібліографічними новинами – списками, оглядами, рецензіями. Очоловши в 2018 році Кам’янець-Подільський державний український університет, разом з вирішенням організаційних, матеріально-фінансових проблем настирливо дбав про формування університетської книгозбірні – добір кадрів, збирання літератури. В основу бібліотечного фонду, як свідчили сучасниці Софія Русова та Олімпіада Пащенко було, покладено власну книгозбірку [5, с. 13]. За його безпосередньої участі формувалася нормативна база бібліотеки – статуту Бібліотечної комісії, Бібліотечної ради і Бібліотечного товариства; Правила бібліотеки і Правила читальні, які ввібрали і юридично оформили бібліотекознавчі ідеї ректора, напрацьовані й перевірені попередньою практикою.

Отже, плекаючи ідею духовної культури й національної свідомості, Іван Огієнко доклав чимало зусиль для того, щоб українські діти оволодівали елементами грамоти, навчалися і розмовляли рідною мовою, мали змогу користуватися літературою, яка б відповідала їхнім інтересам, віковим можливостям, ідейному спрямуванню суспільства, виконувала освітню і виховну функції, сприяла формуванню всебічно-розвиненої особистості. Його методичні розробки і рекомендації не втратили своєї актуальності і для сучасної педагогічної науки та практики, оскільки мають непересічне значення у становленні сучасної методики роботи з дитячою книгою та навчання читанню дітей не лише молодшого шкільного, а й дошкільного віку як пропедевтики читацької діяльності. У зв’язку з багатогранністю науково-творчого доробку Івана Огієнка перспективи подальших досліджень, убачаємо у дослідженні впливу його освітніх ідей на формування життєвих компетентностей підростаючих поколінь.

Список використаних джерел

1. Кучинська І. О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка: автореф. дис. канд. пед. наук / І. О. Кучинська. – Київ, 2000. – 20 с.
2. Ляхоцький В. Із педагогічної спадщини І. Огієнка / В. Ляхоцький // Початкова школа. – 1997. – №3. – С. 57.
3. Огієнко І. Українська культура / Іван Огієнко. – Київ : Абрикос, 1991. – 272 с.
4. Опанасюк О. Провідник народу / О. Опанасюк // Рідна школа. – 1992. – № 9-10. – С. 3–8.
5. Прокопчук В. С. Бібліотека Кам’янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту / В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 284 с.
6. Ярмусь С. Феномен Івана Огієнка (Митрополита Іларіона) / С. Ярмусь. – Київ : Вінніпег, 1998. – 26 с.

The directions of Ivan Ohienko's scientific heritage such as pedagogical, source-study and bibliographic, linguistic, national idea embodiment were outlined in the article. The main peculiarities of Ivan Ohienko's views on the role of a book, particularly Fiction, as a means of the personality's spiritual culture formation were revealed. The main Ivan Ohienko's works referring to children's reading were analysed, e. i. "Manual for Home and Classroom Reading", "Copybook for the Literature Review and notes on the Read Books" (Kyiv, 1914), "Copybook for coping and Analysis of Poems and Fables" (Kyiv, 1915), "Copybook for notes on the read books" (Kyiv, 1916). Ivan Ohienko's "reader's rules", "expressive reading rules", advices on independent work with the book and bibliographic and linguistic analysis of Fiction were considered. The before mentioned methodical manuals serve as a prototype of current printed copibooks, which contain questions and tasks of various complexity levels, through which a differentiated approach to teaching is applied.

The article analyses such Ivan Ohienko's works as "Native word. Primary Ukrainian literary language grammar", "Native writing", "Native word", "Ukrainian grammar", in which the author used classic Ukrainian literature works by I. Kotliarevskiy, I. Franko, O. Oles etc. as a basis of exercises for native language studying.

The article shows that I. Ohienko's methodology of developing pupils' reading skills is marked by a multifaceted, interesting content. Its creative application is also possible in practice of preschool education, particularly with senior preschool age children. An elementary analysis of the children book, according to I. Ohienko's scheme, enriches the experience of preschoolers with bibliographic, literary, artistic and linguistic knowledge and skills.

The article also underlines that Ivan Ohienko paid a lot of attention to the establishing of libraries in the institutions where he worked. Being a genuine scientist and teacher, he had formed a personal library and constantly replenished it with professional literature.

Key words: Ivan Ohienko, scientific heritage, spiritual culture, children fiction, methodical work.

УДК: 373.29:37.091.4 Кумон

DOI: 10.32626/2309-9763.2018-25.-2.147-151

Ірина Газіна
Iryna Hazina

ІННОВАЦІЇ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: НЕТРАДИЦІЙНА МЕТОДИКА KUMON

INNOVATIONS IN PRESCHOOL EDUCATION: KUMON NON-EVALUATION METHOD

У статті здійснено аналіз методики навчання дітей дошкільного віку, запропонованої японським математиком та педагогом Тору Кумоном. Акцентується увага на історії її створення, суті та особливостях. Розкриваються основні принципи методики Кумон: навчання від простого до складного; успіх із самого початку; зрозуміти все від "а" до "я"; секрет досконалості – в практиці; кожна дитина може це. Суть математичного підходу Кумон полягає в тому, щоб регулярно вирішувати приклади на додавання, віднімання, множення й ділення, базові арифметичні операції. Дитина має рухатися поетапно, вирішуючи завдання до тих пір, поки це не буде відбуватися швидко й легко. Охарактеризовано структуру та принципи побудови робочих зошитів Кумон.

Ключові слова: методика Кумон, Тору Кумон, дошкільна освіта, математика, робочі зошити.

Кожен сучасний педагог, працюючи в системі дошкільної освіти, має бути в постійному пошуку нових форм, методів, прийомів навчання та виховання дітей дошкільного віку. Цього вимагає плинність часу. Змінюється світ, змінюється людство, змінюються і